

Inklusions- og eksklusionsparadokset

– når elever med autisme og ADHD skal inkluderes i skoleidrætten

Anette Bentholt
Ph.d. fra Institut for Idræt og Ernæring, KU, i 2017.
Fysioterapeut, samt studeret idræt fra SDU og KU
Lektor på fysioterapeutuddannelsen, UCN
abn@ucn.dk

Baggrund – elever med autisme og ADHD og skoleidrætten

På grund af inklusionsloven er der i dag færre, der modtager specialundervisning, og flere børn der undervises i almenundervisningen. Det vurderes at op til 43 % af de elever, der er blevet inkluderet i den danske folkeskole, er elever med autisme og ADHD (1, 2). En målgruppe, der oftest før især 2012, var tilknyttet specialtilrettelagt skoletilbud, og dermed ekskluderet fra almenskolen, og måske af den grund en målgruppe, som lærere og pædagoger peger på at være vanskelige at inkludere i skolens hverdag (6). Mange evalueringsrapporter viser, at der har været begrænset opbakning til inklusion, kun 15 % af lærerne bakkede i 2015 op omkring inklusionsmålsætningen (4, 6). Ligeledes peger lærere og pædagoger stadig på, at de mangler strategier og redskaber til at understøtte elever, især specielt de der har autisme og ADHD (6). Idrætsfaget beror i meget højere grad end de øvrige fag på sociale interaktioner og samarbejde ud over motoriske færdigheder og en god sundhed. Der er også sket en øget polarisering mellem de elever, der er meget og mindre dygtige til idræt, en polarisering, som må formodes ikke er blevet mindre siden inklusionsloven (7). Intentionen om inklusion er derfor sårbar ikke mindst for faget idræt, og kan derfor være en af forklaringerne på, at op til 25 % af de inkluderede elever ekskluderes fra et fag som idræt i folkeskolen (5).

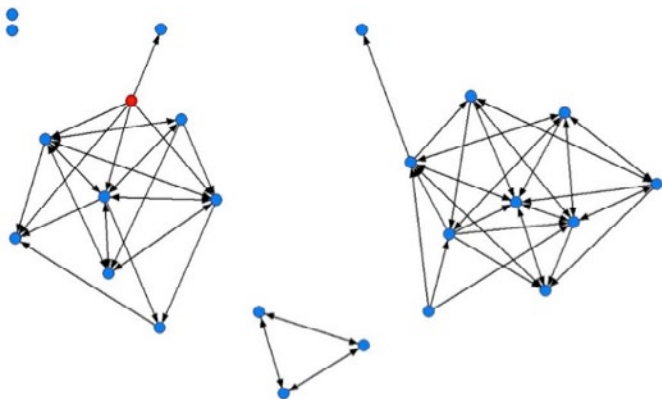
Ph.d. afhandling og metodisk tilgang

Denne artikel tager udgangspunkt i min Ph.d. afhandling, der har titlen: »Du må ikke løbe uden for banen«. Det er en processociologisk undersøgelse, hvor det er mit mål at

undersøge de muligheder og begrænsninger, der er for inkluderende processer i skoleidrætten for elever med autisme og ADHD. Empirien er indsamlet på to skoler i Aalborg Kommune, hvor jeg har fulgt i alt 11 fokuselever med autisme og ADHD. Undersøgelsen ligger inden for det fortolkningsmæssige paradigme (8), og der anvendes primært kvalitative forskningsmetoder, som *deltagende observationer* primært i idrætsundervisningen, individuelle interviews med alle fokuseleverne, skolelederne og den pædagogiske konsulent i kommunen. Der er endvidere foretaget *uformelle interviews* med forældrene til fokuseleverne og *fokusgruppeinterviews* med fokuselevernes idrætslærere, samt netværksanalyser i de klasser, hvor fokuseleverne går. Undersøgelsen bygger på en processociologisk metodologi, der er delt op i en makro- og mikrodel (9). I denne artikel vil jeg kun præsentere dele af min mikroanalyse, som også er afhandlingens primære omdrejningspunkt.

Inklusionsloven fra 2012 manifesterer endegyldigt ideen om inklusion i den danske folkeskole med baggrund i at,

- Danmark underskrev Salamanca-erklæringen i 1994, om børns lige ret til uddannelse uanset handicap (1).
- Udgifterne til specialområdet steg betydeligt op igennem 1990'erne (2).
- Øget eksklusionskultur i samfundet, med flere specialiserede tilbud til elever med faglige og sociale vanskeligheder i skolerne (3).

Der er tre grupperinger i denne klasse, den store gruppe til venstre er pigerne i klassen, som har undersøgelsens analytiske interesse. Den røde node symboliserer Tina.

Afhandlingens teoretiske afsæt

Den teoretiske analyseramme bygger bl.a. på processociolog Norbert Elias' teori om *The Established & The Outsiders* (E & O) (10, 11). E & O er et begrebspar, der illustrerer eksklusionsprocesser og de magtrelationer, der foregår mellem grupper, der kun adskiller sig ved, at nogle altid har været det samme sted og andre er tilflyttere. De processer skitseres bl.a. ved at bruge benævnelser som »jeg-, vi- og de« (10). Mikrosociolog Erving Goffmans teori om Stigma inddrages også. Han beskriver, hvorledes afvigelse ikke er et karaktertræk hos stigmatiserede mennesker, men en social konstruktion (12). Goffman bruger begreberne *miskrediteret* om en person, hvis særpræg er kendt for omverdenen eller *potentielt miskrediteret*, når omverdenen hverken bemærker eller kender til personens særpræg. En potentielt miskrediteret person kan vælge en strategi om at *passere*, hvor man afkoder en adfærd, der betragtes som normal i en social sammenhæng, men det kræver, at personen kan styre informationerne om sit stigma hele tiden med risiko for at få det afsløret. Andre i en social sammenhæng kan også lade den miskrediterede passere, og agere som om man betragter individet som normalt, hvilket man i virkeligheden ikke gør, eller sagt på en anden måde, *der ses igennem fingre med* individets adfærd (12). Det er begreber, som har været inddraget i mikroanalysen. I det følgende belyses det analytiske tema: *Idrætten skaber outsiders*.

De andre ser én som outsider

Mange af fokuseleverne giver udtryk for, at de føler sig anderledes. Her illustreres det, hvorledes det at føle sig som outsider i idræt kan relateres til, hvilken social position man har i klassen, hvilket ikke nødvendigvis hænger sammen med ens idrætskompetencer.

Case: Janne har Tourettes Syndrom og opmærksomhedsforstyrrelser (ADHD). Hun er 13 år, og glad for at bevæge sig. Hun har gode idrætskompetencer, men hun føler sig ekskluderet også i idrætsundervisningen.

Jeg er træt af idræt, når de andre de skubber mig væk. Når vi skal spille høvdingbold, der får jeg slet ikke nogen chance for at være høvding. I: Får du heller ikke bolden? Janne: Nej, nogle gange bliver jeg slet ikke spillet til i et spil, men nogle gange så tænker jeg, nu vil jeg også have bolden, og så enten griber jeg den...så tager jeg den bare, og så får jeg den.

Case: Tine på 14 år, har ADHD og er en tilbageført elev, og har gået i almenskolen i to år. Hun er overvægtig, og har en dårlig motorik. Nedenstående illustreres en netværksanalyse (sociogram), hvor alle elever i klassen er blevet spurgt, hvem de gerne vil være sammen med i idrætsundervisningen, hvis de skal være to og to. Hver elev må max. nævne 5 andre klassekammerater. Den røde node symboliserer Tine¹.

Tine selv peger på fem elever hun vil være sammen med i idræt, men der er ingen, der peger på hende. Det betyder ikke nødvendigvis, at ingen vil være sammen med Tine, men hun ligger bare ikke i top-5 blandt de andre elever.

Begge cases illustrerer piger, der ikke føler eller er en del af »vi«-relationen i idrætsundervisningen. »De« andre i klassen bliver i interviewene med pigerne opfattet som de etablerede, der har et stærkere sammenhold, der begrænser Janne og Tines muligheder og lyst til at være en del af idrætsundervisningen. Et interessant aspekt fra min analyse er, at gode idrætskompetencer, som i Jannes tilfælde, ikke nødvendigvis giver en højere social status i idræt, det gør derimod en generel høj social status på klassen, også selv om man har dårlige idrætskompetencer.

At passere skaber eksklusion

Nogle af fokuseleverne er fritaget fra idræt. Nedenfor vil jeg forsøge at illustrere, hvordan idrætslærerne og skolen (ud fra de bedste intentioner) lader fokuseleverne passere.

Case: Charlot er 14 år og har autisme. Hun er også en tilbageført elev, og har kun gået i almenskolen i 1½ år. Hun sidder som regel i klasseværelset, når de andre har idræt.

I: *Hvad gør du, når de andre i klassen har idræt?* Charlot: *Jeg plejer at læse.* I: *Hvem har du lavet den aftale med?* Charlot: *Linea (idrætslærer).* I: *Får du lov til at læse hver time?* Charlot: *Jeg er fritaget fra idræt.*

En dag kommer Charlot over i idræt og sætter sig på bænken. Jeg observerer følgende:

Charlot sætter sig på bænken. Linea hendes idrætslærer kommer hen: *»det er dejligt at se dig hernede, det er længe siden«* Charlot siger ingenting. Idrætslærerne forsøger at få de sidste elever med ud på gulvet, så timen kan starte. Der er ingen, der spørger om Charlot skal være med.

(Observation af en idrætstime i 8./9. kl., 2015)

Ifølge Charlot er hun fritaget for idræt, grundet larm og mange mennesker, men ifølge idrætslærerne har der aldrig været tale om en varig fritagelse. Men samtidig er der ingen forventning om, at Charlot skal være socialt deltagende, og derfor bliver det Charlots eget valg, om hun vil deltage. Både i handling og i interviewene giver idrætslærerne udtryk for, at de ofte lader fokuseleverne *passere*, bl.a. fordi de er *uden for kategori*, som en idrætslærer siger. Samtidig giver de udtryk for *at eleverne altid er velkomne til at komme over (i hallen)*, men ud fra en devise om, at fokuseleverne selv skal tage initiativet, som i Charlots tilfælde.

Inklusions- og eksklusionsparadokset

Ovenstående er få eksempler på, hvad der kan begrænse inklusionen i idrætsundervisningen for elever med autisme og ADHD. Inklusion er et paradoksalt forhold, idet det ofte har følge af sin modsætning: eksklusion (13). Når man lader Charlot passere, er det sikkert ud fra de bedste intentioner om, at man ikke vil presse hende unødigt, men i stedet bliver hun aldrig en del af »vi«-relationen i klassen. Inkluderende undervisning handler om, at flertallet skal tilpasse sig de få, ikke omvendt, og derfor vil det ikke være inklusion, hvis man arbejder ud fra moralen *»de gerne må være med, hvis de kan«* eller *»de kan træne alene med en pædagog eller fysioterapeut«*. I så fald vil problemet være at betragte som iboende barnet selv. Faren ved *inklusion for alle* kan derimod blive, at man i stedet kommer til at usynliggøre denne gruppe elevers særlige behov.

De fagprofessionelles ansvar

Alle fokuseleverne gav udtryk for, at de godt kunne lide at bevæge sig, men idrætsundervisningen gjorde det ofte svært for dem, især fordi de følte sig anderledes og ekskluderede. Det er derfor vigtigt for os fagprofessionelle at vide, hvad der kan føre til eksklusion, og hvorledes det bedst muligt kan undgås i skoleidrætten. Selv om denne gruppe elever går i almenskolen, har de stadig nogle særlige forudsætninger, hvilket ofte betinger en særlig tilrettelæggelse af indhold og undervisningsdidaktik også i idræt. Empirien viste f.eks., at holddannelsesprocessen ofte var anledning til eksklusion, her kunne fokuseleverne fortælle om direkte eller indirekte eksklusionsoplevelser, hvorfor man måske i mindre grad skal lade eleverne selv stå for den del. Og det kan godt være, at en elev skal have særhensyn, træne for sig selv eller fritages for idræt i en periode, men der bør altid være en plan for, hvorledes man får inddraget barnet i undervisningen igen. For faget idræt er også eller især vigtigt for denne målgruppe, fordi de her har muligheden for at få trænet deres sociale, motoriske og kognitive kompetencer, samt deres sundhed.

En komplet referenceliste kan downloades på <http://www.boernefysioterapi.dk/Medlemmer/Born-i-Fokus/Referencelister/>

Afhandlingens indholdsfortegnelse, resume og 1. kap. ligger på: http://nexs.ku.dk/arrangementer/2017/phd_anettelisbeth-bentholm/. Der henvises iøvrigt til A. Bentholms artikel i Fysioterapeuten 06/2017.

